

חינוך לחיים

פרשת משפטים

בלומדנו את הפרשה שאלני אחד מתלמידי שאלה מצוינת מדוע השתמשה התורה בשם 'עברי' – כי תקנה עבד עברי ולא בשם הרגיל והידוע ישראל או יהודי וכד' ? וזה נתן לי את הפתח להסביר להם החשיבות של כל תלמיד הלומד תורה, ונסביר:

ה'שם משמואל' מסביר שהשם 'ישראל' כולל בקרבו את הנוטריקון 'לי ראש' ללמד שעם ישראל הוא ראשית הבריאה שלשמים יצר הקב"ה את עולמו כפי שציטט רשי' הראשון 'בשביל ישראל שנקראו ראשית שנה' 'קודש ישראל לה' ראשית תבואתה' ועובדה זאת צריכה להיות חדורה תמיד בתודעת האדם כפי שאומר 'שתעודת איש ישראל להיות ראש וראשית הבריאה', ועל כן כאשר מזדמנים לפני האדם מעשים בלתי ראויים, ישים הדברים אל ליבו, שמעשים כאלו אינם מתאימים עם מסת מעלתו

ולכן אומר רבינו בחיי בגלל ש'ישראל' הוא השם הנכבד שנתקיים בנו אחרי מתן תורה והנה זה בא (העבד) כנגד מה ששמע במתן תורה ואיננו ראוי שיקרא בשם 'ישראל' 'וקרא הכתוב עברי הוא שם היחס, הוא השם שהיה להם לישראל בהיותם במצרים באין תורה שנקרא 'אלהי העברים' (כביכול שמתייחס אל אברהם שהוא מעבר הנהר)

שאלו פעם את ר' אהרון מקרלין מהו החטא הנורא ביותר שיהודי עלול לחטוא בו? והשיב בפשטות 'החטא הנורא ביותר שיהודי עלול לחטוא הוא – לשכוח שהוא בן מלך!!' כי האמונה שבשבילי נברא העולם ואני חשוב עבור מלך מלכי המלכים, היא האמונה הנצרכת ביותר בדורנו!! הגאווה היהודית, להיות גאים בדתנו וביהדותינו הוא ניסיון חיינו. זו היתה דרכו של אברהם אבינו וחידושו הגדול ובלי ספק כשם שנתנו לנו את הנסיון, נתנו לנו גם את הכלים להתמודד עמו בהצלחה.

ר' יעקב עמדין זצ"ל בהקדמה לסיפור המפורסם אומר "כל מה שהאדם נלכד במצודות היצר הרע, בא לו מחמת ששוכח יחוסו הנורא והנפלא – כי בן מלך הוא, וחושב שהוא ממשפחת הכפריים עובדי האדמה בשיגעונותיהם... ואם ישים האדם ליבו שהמלאכים מלווין אותו לשמרו, יראה בעיני שכלו מעלתו וגדלותו... ומכל דבר מגונה ורע ישמור ידו, ואז לא יהיה ליצר הרע מבוא אליו. אבל חבל על אדם קל שאינו מחשיב עצמו מאומה.

הבעיה שלנו היא – היה אומר רבינו ירוחם ממיר – שאנו מרגישים את עצמנו 'קטנים'. 'מי אני ומה חיי...'. רבי ירוחם היה תמיד מבכה על זה. שכל כך הרבה כוחות אבדו לנו מסיבה זו, שהצעירים רואים את עצמם קטנים. כמה גדולים נפלו, כמה גדולי ישראל הפסדנו – מפני שלא שמעו את מה שכתוב בפסוק 'אל תאמר נער אנוכי'. ברוח זה יש בידנו להבין ע"פ דברי האבן עזרא מדוע סובבה ההשגחה שמשנה רבנו יגדל בביתו של פרעה, וכך אומר 'ומחשבות ה' עמקו ומי יוכל לעמוד בסודו... אולי סבב ה' שיגדל משה בבית המלכות, להיות נפשו על מדרגה העליונה בדרך הלימוד והרגילות, ולא תהיה שפלה ורגילה להיות עבדים'

המשגיח ר' שלמה וולבה ב'עלי שור' כותב בהדרכתו לבן עליה 'בלי תודעת חשיבות – אין עבודה בתורה. בהקדמה למתן תורה נאמר 'ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש' ופירש רשי' 'כהנים – שרים'. כי כל אחד מישראל הוא שר – בעל מעלה ובעל אחריות... כל אדם חייב לדעת שיש לו חשיבות!! לא חשיבות מדומה – שהוא 'מחשיב את עצמו' – אלא חשיבות בעלת משמעות עמוקה. כל אחד ואחד חייב לומר 'בשבילי נברא העולם' וכביאור רשי' חשוב אני כעולם מלא. לא אטריד את עצמי מן העולם בגלל עבירה אחת!!

לזכור ולהזכיר לעצמו כל יום 'אשר בחר בנו מכל העמים' – 'אשר קדשנו במצוותיו' ונזכיר שוב את דברי רבינו ירוחם שאמר 'אוי לו לאדם שאינו מכיר את ליקויו נפשו – שהרי אינו יודע מה עליו לתקן... אבל, אוי ואבוי לו לאדם שאינו מכיר את מעלותיו – כי הן אפילו את כלי עבודתו אינו מכיר'

וברוח הדברים האלו יש בידנו להבין את פשר הסתירה בהתנהגות התורה לעבד עברי (וללמדנו פרק חינוך בהענשה), מצד אחד, ראינו שהתורה מפליגה בדבר עונשו של העבד ובשפלותו, שנקרא עברי ומותר בשפחה כנענית. ומנגד מצווה התורה להתייחס אליו בכבוד – 'כל הקונה עבד כקונה אדון לעצמו'. ההסבר לכך אומרים חכמי החינוך והמחשבה, שכוונת התורה במטרת המכירה לעבד, להראותו בעזרת הענישה- המכירה את ליקויו נפשו, את הדרגה השפלה אליה ירד, ובד בבד להראות לו גם את מעלותיו. כל זאת לרמוז לעבד: דע לך, אינך אדם פשוט. למרות שבוודאי בהיותך נמכר עתה לעבד – חשיבותך הומעטה, וירדת בבת אחת לדרגה שפלה בעקבות המכירה, ויותר אין לך כל זכות קניינים עצמאים, למרות הכל, עדיין צלם אלוקים נסוך על פניך, בן מלך אתה!! מיוצאי חלציהם של האבות הקדושים. מעלתך גדולה היא עד מאוד, כי במהותך הינך יהודי זך ונקי, ונשמה שנפח בך הבורא טהורה היא. רושם החטא הינו חיצוני בלבד.

הנה, פקח עיניך ותראה עד כמה חסה התורה על כבודך ושומרת על אישיותך. אינך נמכר כעונש. הדרך בה מתנהגים עמך, גם אם לכאורה נראית כבזויה ומשפילה, היא שתתבונן בצדו השני של ה'מטבע' – במעלתך ובגדלותך!! מצד אחד המטרה העיקרית במכירתך היא כזו "שתחוש עד כמה הינך אדם בעל מעלה נשגבה – בנם של האבות הקדושים בעל צלם אלוקים – ומצד שני תראה כיצד ירדת לשאול תחתית- מאיגרא רמא לבירא עמיקתא!!

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com

חינוך לחיים

פרשת משפטים

לאחר שמשה כתב את המצוות שהצטווה במרה, הוא השכים בבוקר, בנה מזבח ושלח את נערי בני ישראל להעלות זבחים ושלמים לה'. מבאר רש"י שנערי בני ישראל הם הבכורות, שהיו עוסקים בעבודת הקורבנות עד הקמת המשכן.

מקשה השפת אמת מדוע התורה מכנה את הבכורות בתואר 'נערים' הרי מטבע הדברים הבכורות שנולדו ראשונים הם יותר מבוגרים משאר האוכלוסייה, ואם כן היה מן הראוי לכנותם זקנים ולא נערים? מבאר השפת אמת שהבכורות ניחנו בתכונת ההתחדשות ולכן הם נקראו 'נערים' המסוגלים להתנער ולהתחדש בכל עת. משום כך דווקא הבכורות הם שיחודו בתחילה לעבודת הקורבנות לכבוד ה' יתברך. אולם האמת היא שלא רק הבכורות ניחנו בתכונת ההתחדשות, אלא כל עם ישראל, כפי שנאמר 'כי נער ישראל ואוהבו' כלומר שכל יהודי ניחן בתכונות ההתנערות ותמיד הוא מסוגל להתנער מעפר, לקום מהתהומות בהם שקע ולחזור ולהתעלות.

נאמר בפס' 'ויאמר אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם כי דור תהפכות המה בנים לא אמון במ' מבאר השפת אמת שהקב"ה אומר לבני ישראל שמצד הדין הם ראויים להיענש בהסתר פנים, אולם כאשר הוא מתבונן באחריתם, הוא רואה 'כי דור תהפכות המה' כלומר בני ישראל ניחנו ביכולת להתהפך מרגע לרגע ולהפוך לברייה חדשה. ולכן הקב"ה לא מסתיר מהם את פניו לעולם.

אומנם היצר הרע מסית את האדם להיאחז במעידות ובכישלונות העבר כדי להפיל עליו דכדוך, ייאוש וחוסר מעש. אולם האמת שכל יהודי ניחן בכוח להתנער ממשקעי העבר בכל עת ובכל מצב ולחזור למסלול העלייה.

כפי שכותב הרמב"ם 'גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה שנא' שובה ישראל עד ה' אלוקיך ונאמר 'ולא שבתם עדי נאום ה' ונאמ' 'אם תשוב ישראל נאום ה' אלי תשוב' כלומר, אם תחזור בתשובה בי תדבק, התשובה מקרבת את הרחוקים, אמש היה שנאו לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד וקרוב וידיד. אם הינו יודעים ומרגישים שעל ידי קבלה אחת שלמה ואמיתית, אנו מסוגלים לפתוח דף חדש ולהיעשות כברייה חדשה ממש, היינו מתחזקים ומקבלים על עצמנו לשוב אל ה'. אולם מה שעומד בעוכרנו הוא חוסר האמונה העצמית ביכולתנו לעבור לנתיב ההתחדשות, כחתימת הפס' 'כי דור תהפכות המה בנים לא אמון במ' כלומר לאמיתו של דבר יש בנו הכוח להתהפך ולהתחדש אבל מה שמעכב אותנו הוא חוסר האמון העצמי, הכובל אותנו לתהומות העבר.

לאחר חטא העגל חשש משה רבנו מחרון אף כפי שנא' 'כי יגורתי מפני האף והחמה'. אולם רבי משה מקארבין זצ"ל מבאר בדרך צחות, שעיקר חששו של משה לא היה מ'האף והחמה' של הקב"ה אלא מ'האף והחמה' של בני ישראל על עצמם... משה רבנו הבין כי הרוגז והעצבות שיתקפו את בני' לאחר החטא, יותר מסוכנים מהחטא עצמו. הרועה הנאמן ידע כי אם בני' יהיו עצובים ומיואשים לאחר שנכשלו בחטא העגל, הם לא יוכלו להיחלץ מלפיתתו העזה של היצר הרע. ולכן הוא חשש מ'האף והחמה' ועודד את בני ישראל להתאזר בשמחה שתשכיח מהם את חטאי העבר ותזכיר להם לעסוק בהטבת העתיד.

הגמ' בשבת אומרת 'מאי דכתיב 'שמח בחור בילדותך ויטיבך ליבך בימי בחורותיך והלך בדרכי ליבך ובמראה עיניך ודע כי על כל אלה יביאך האלוקים במשפט' – עד כאן דברי יצר הרע, מכאן ואילך דברי יצר הטוב' מבאר הבניין דוד שדרכו של היצר הרע לשתול בלב באדם מחשבות חרטה ונקיפות מצפון על המאורעות שהיו 'עד כאן'. היצר הרע מעורר את האדם לחשוב על מה שעבר עליו וכמה הכעיס את בוראו, אך הוא לא עושה זאת כדי לעורר את האדם לתשובה, אלא כדי לדכדך את רוחו ולהפילו לזרועות הייאוש.

זהו שאומרת הגמ' 'עד כאן דברי היצר הרע' כלומר: היצר הרע מסית את האדם לחשוב על מה שהיה 'עד כאן'. לעומת זאת, היצר הטוב מעודד את האדם להתנתק מהעבר ולפתוח 'מכאן ואילך' דף חדש ונקי של מצוות ומעשים טובים, ולהשקיע מכאן ולהבא בעסק התורה. זהו שאומרת הגמ' 'מכאן ואילך דברי יצר הטוב'.

בנוסח הקידוש לבנה אנו אומרים 'פועל אמת שפועלתו אמת וללבנה אמר שתתחדש, עטרת תפארת לעמוסין בטן שהם עתידים להתחדש כמותה' לכאן' היה מקום להקשות מאחר שהקב"ה פועל אמת מדוע הוא אומר ללבנה 'שתתחדש' כלומר שתעלם ותתחדש בכל חודש מחדש, במקום ליצור לבנה קבועה העומדת במתכונתה ובשלמותה במשך כל ימות השנה?

מבארים רבותינו שהלבנה המהווה משל לעם ישראל, באה לשמש לנו דוגמה וללמד אותנו לא לשקוע בדכדוך בעקבות מה שאיבדנו ולא ליפול לייאוש לאחר שנפלנו, אלא לקום בכל פעם מחדש ולרקום עתיד של גדילה והתפתחות, בדומה ללבנה שבכל פעם מתקטנת וגדלה מחדש. ולכן אנו מסיימים ואומרים 'עטרת תפארת לעמוסין בטן' כלומר כפי שהלבנה מתחדשת בכל חודש מחדש, כך בני' המכונים 'עמוסין בטן' ניחנו ביכולת להתנער מעברם השלילי ולשוב לגדלותם בכל פעם מחדש.

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com